

УДК 336.226

Воронченко О.В., Жешко С.М.

ОСОБЛИВИЙ ПОДАТОК НА ЦІННІ ПАПЕРИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання щодо оподаткування цінних паперів. Наведено класифікацію цінних паперів. Визначено особливості оподаткування операцій з цінними паперами. Розглянуто сутність особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та деривативів, групи платників податків, базу та ставки оподаткування. Висвітлено суперечності та перспективи розвитку фондового ринку у зв'язку з введенням особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами.

Ключові слова: цінні папери, ринок цінних паперів, деривативи, акцизний податок, операції з деривативами, фондовий ринок, біржові операції.

Постановка проблеми. Ринок цінних паперів був і залишається важливим елементом економіки України. Умови, що склалися сьогодні, вимагають більш інтенсивного розвитку державно-правового регулювання ринку цінних паперів, яке полягає у прийнятті законів, постанов та інших нормативних актів, що регламентують ті чи інші сторони відносин, пов'язаних з обігом цінних паперів, а також у встановленні контролю за дотриманням законодавства через державні органи.

З 1 січня 2013 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» від 06.12.2012 р. № 5519-VI (далі – Закон № 5519) [3], який докорінно змінив порядок оподаткування операцій із цінними паперами та деривативами. Тому дослідження цього питання є досить актуальним та заслуговує на увагу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Це питання майже не висвітлюється у сучасній економічній літературі, але в працях А.С. Гальчинського, О.В.Гісюка, А. І. Даниленко, А. В. Журжія, С.М. Іванова, В.І. Колесникова, О.Д. Василика, О.Д. Данілова, Т.Т. Ковальчука, Редзюк Т.Ю. розглядаються деякі аспекти оподаткування на фондовому ринку. Тому є досить актуальним подальше вивчення зазначеної проблематики.

Мета статті. Дослідження особливостей оподаткування операцій з цінними паперами з урахуванням змін до податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу. Акцизний податок – це непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції), а також особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами [1].

В Україні у цивільному обігу можуть бути такі групи цінних паперів: пайові цінні папери (акції, інвестиційні сертифікати, сертифікати Фонду операцій з нерухомістю (ФОН)); боргові цінні папери (облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, облігації міжнародних

фінансових організацій); іпотечні цінні папери (іпотечні облигації, іпотечні сертифікати, заставні); приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду; похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів; товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах [2].

Під похідними фінансовими інструментами або деривативами розуміють фінансові інструменти, ціни та умови яких ґрунтуються на відповідних параметрах інших фінансових інструментів, які є базовими. До деривативів належать свопи, опціони, форвардні та ф'ючерсні контракти [6, с. 114].

Відповідно до Закону № 5519 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» [3] порядок оподаткування операцій із цінними паперами та деривативами кардинально переглянуто. Так, Податковий кодекс України (далі – ПКУ) визначає елементи особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами. Платниками податку є фізична або юридична особа – резидент або нерезидент, які проводять операції з деривативами або з продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів.

Але ПКУ обмежує коло суб'єктів – платників особливого податку. Відтак не є платниками цього податку центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи, державні установи та організації - не суб'єкти підприємницької діяльності, а також фізичні або юридичні особи - резиденти або нерезиденти, які проводять операції з відчуження акцій ощадних (депозитних) сертифікатів, акцій приватних акціонерних товариств, корпоративних прав в іншій, ніж цінні папери, формі, цінних паперів, корпоративних прав в іншій, ніж цінні папери, формі, емітованих нерезидентами.

Відповідно до підпункту 213.1.7 пункту 213.1 статті 213 ПКУ [1], об'єктом оподаткування особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами є: операції відчуження цінних паперів, де відбувається перехід права власності на цінні папери; операції з деривативами, крім операцій, що здійснюються на міжбанківському ринку деривативів.

Не підлягають оподаткуванню особливим податком такі операції:

1) операції з цінними паперами, емітованими Національним банком України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику, Державною іпотечною установою та звичайними іпотечними облигаціями, емітованими фінансовою установою, більше ніж 50 % корпоративних прав якої належать державі або державним банкам;

2) операції між емітентом та платником податку з викупу та повторного продажу за грошові кошти, розміщення, погашення, конвертації емітентом цінних паперів власного випуску;

3) операції щодо здійснення внеску до статутного капіталу;

4) операції за участю векселедавця, заставаодавця та іншої особи, що видала ордерний або борговий цінний папір, з видачі та погашення цих цінних паперів;

5) операції емітента цінних паперів інститутів спільного інвестування відкритого типу, а саме: операції з розміщення, погашення, викупу та повторного продажу;

б) операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, що здійснюються особою, яка провадить клірингову діяльність та виконує функцію центрального контрагента відповідно до вимог Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок", та операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, які здійснюються особою, яка провадить клірингову діяльність, з метою забезпечення виконання зобов'язань перед учасниками клірингу.

Згідно з пунктом 214.8 ПКУ, базою оподаткування особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами є договірна вартість цінних паперів або деривативів, визначена у первинних бухгалтерських документах за будь-якою операцією з продажу, обміну або інших способів їхнього відчуження.

Обчислення сум податку здійснюється шляхом множення ставки податку на базу оподаткування. Податковим періодом є календарний квартал.

Датою виникнення податкових зобов'язань за такими операціями є дата отримання доходу від операцій з продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів та деривативів. Звітним податковим періодом є календарний квартал. Суми податку перераховуються до бюджету податковим агентом протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого для подання декларації.

Ставка податку залежить від того, де саме відбувається операція з відчуження цінних паперів (на біржі чи поза нею) та від того, чи включений конкретний цінний папір до біржового реєстру (табл. 1).

Таблиця 1

Ставки особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами

Розмір ставки	Об'єкт оподаткування
0 %	Операції з продажу на фондовій біржі цінних паперів, за якими розраховується біржовий курс. Операції з деривативами на фондовій біржі.
0,1 %	Операції з продажу поза фондовою біржею цінних паперів, що перебувають у біржовому реєстрі.
1,5 %	Операції з продажу цінних паперів поза фондовою біржею, що не перебувають у біржовому реєстрі.
5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян	Операції з укладення деривативів (контрактів) поза фондовою біржею.

Джерело: складено автором на основі Податкового кодексу України

Податковим агентом за біржовими та позабіржовими операціями є відповідний торгівець цінними паперами (ліцензіат), включаючи банк, який здійснює такі операції на підставі договору та зобов'язаний нараховувати, утримувати та сплачувати акцизний податок до бюджету від імені та за рахунок особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність органам контролю та нести відповідальність за порушення його норм.

Варто зауважити, що особливий податок введено в дію з 1 січня 2013 року з порушенням вимоги підпункту 4.1.9 пункту 4.1 статті 4 ПКУ, якою передбачається, що зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому діятимуть нові правила та ставки, а об'єкт оподаткування є ключовим елементом кожного податку. Крім того, податки та збори, їхні ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року.

Вочевидь, особливий податок, поспіхом введений Законом № 5519, був необхідний для забезпечення прибуткової частини Державного бюджету, навіть незважаючи на силову прив'язку його до акцизу, очевидні ризики неоднозначного трактування податкових норм у поєднанні з необхідністю самостійно розраховувати податкові зобов'язання перед державою [9, с. 265].

20 серпня 2013 року набрав чинності наказ Міністерства доходів і зборів України від 19 липня 2013 року № 288 «Про затвердження форм звітності з особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами та порядку їх заповнення». Цим наказом, зокрема, було затверджено: форму декларації з особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами, форму уточнюючої декларації з особливого податку на такі операції, а також порядок заповнення граф звітності з цього податку, що значно допомогло платникам [4].

З прийняттям Закону № 5519 та введенням особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами, нульова ставка податку на біржові операції застосовується лише у випадку розрахунку біржового курсу за цим періодом. Таким чином, врегулювання цієї процедури розв'язало проблему з визначенням ставки податку за операціями з цінними паперами.

Згідно з запропонованими змінами, торгівля на організованому ринку, тобто на фондових біржах, стає більш вигідною. Натомість проведення операцій за межами фондової біржі – навпаки, що зумовлено більш високими податками.

Розуміючи наміри держави сприяти розвитку фондового ринку, невирішеними залишаються ключові проблеми: наявність привабливих активів і проблеми із захистом корпоративних прав.

Запровадження цього податку, було взято із досвіду Франції та існуванням так званого гербового збору в деяких інших країн. Так, у Бельгії діє «податок на біржові операції» чи «гербовий збір», що покриває всі види фінансових інструментів, наприклад акції, облігації та деякі похідні інструменти. Ставки податку становлять: 0,07 % (застосовується до максимум 500 євро за операцію)

за розміщення акцій інвестиційних компаній, сертифікати договірних інвестиційних фондів, облигації Бельгійського державного боргу чи державного боргу іноземних держав тощо; 0,5 % (застосовується до максимум 750 євро за операцію) за накопичення акцій інвестиційних компаній; 0,17 % (застосовується до максимум 500 євро за операцію) для будь-яких інших цінних паперів [8].

У Польщі, продаж чи обмін прав власності, який включає цінні папери та похідні, є об'єктом для податку на діяльність у рамках Цивільного права. Ставка – 1% на ринкову вартість цінних паперів та похідних.

Експерти вважають недоцільним таку «імплементацию», оскільки гербовий збір – це, по суті, плата бізнесу за утримання державою інфраструктури фондового ринку. Український же акциз навряд чи буде витрачатися на ті ж потреби. Навпаки, складається враження, що вводячи його, Державна податкова служба України тим самим робить виклик тим, хто почував себе комфортно, торгуючи поза фондовим ринком, створюючи найбільш не вигідні умови [10].

Важливим у нововведеннях є те, що під оподаткування акцизним податком за загальним правилом підпадають і операції з відчуження векселів, оскільки згідно з Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" векселі віднесені до боргових цінних паперів. Окрім того, згідно з установленою на сьогодні практикою, в тому числі судовою, розрахунки за товар векселями третіх осіб є бартерними операціями, а отже, під час здійснення цих операцій здійснюється перехід права власності на вексель та його відчуження. Тож у випадку, якщо два суб'єкти господарювання між собою розраховуються векселями третього суб'єкта господарювання, то дана операція із відчуження векселів підлягатиме оподаткуванню. Винятком з цього правила може бути, наприклад, ситуація, за якої суб'єкт господарювання - векселедержатель, пред'являє векселі для погашення векселедавцю з вказівкою на зарахування коштів на рахунок третього суб'єкта господарювання, із яким векселедержатель має намір розрахуватися. Отже, при переході права власності на вексель до банку пред'явник такого векселя є платником акцизного податку за ставкою 1,5% від суми договірної вартості такого векселя.

Деякі науковці вважають, що введення особливого акцизного податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами з точки зору теорії оподаткування не може бути акцизним податком за своєю економічною суттю. Єдина спільна риса, що пов'язує особливий податок з акцизом, – це необхідність сплачувати його незалежно від наявності чи відсутності прибутку. Особливий податок є новим і самостійним і, по суті, є податком на фінансові транзакції [7].

На сьогодні з метою оподаткування цінні папери поділяють на дві групи: ті, що перебувають в обігу на фондовій біржі, та ті, що не перебувають в обігу на фондовій біржі. І подальша доля фінансового результату за кожною операцією залежить від того, до якої з двох означених груп належить конкретний цінний папір.

Податковий кодекс України в розділі визначення ставок особливого податку не є досить чітким, це може спричинити певні ризики для платників податків [5].

По-перше, для застосування ставки 0% щодо операцій з продажу цінних паперів на фондовій біржі зазначається, що біржовий курс таких цінних паперів має бути розрахованим відповідно до вимог Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної фінансової політики. Наразі хоч такі вимоги і встановлені, проте немає погодження з боку вказаного центрального органу, а отже, податківці можуть не визнавати право на застосування нульової ставки до будь-яких операцій, що стосуються продажу цінних паперів на фондовій біржі.

По-друге, виникає питання, чи може платник застосовувати ставку 0%, якщо біржовий курс цінних паперів одного виду був розрахований на підставі заявок інших осіб, які продали на фондовій біржі аналогічні цінні папери. Найімовірніше, податківці будуть відстоювати позицію щодо можливості застосування ставки 0% тільки тоді, коли цінні папери платника взяли участь у розрахунку біржового курсу

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок, що акцизний податок на операції з цінними паперами був введений з метою активізації біржової діяльності в Україні. Так, якщо операції проводяться на фондовій біржі, то акцизний податок не сплачується, в інших випадках платник зобов'язаний сплатити особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами за встановленими ставками.

Загалом можна позитивно оцінити зміни у Податковому кодексі України щодо оподаткування цінних паперів у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» № 5519-VI від 6 грудня 2012 року. Раніше приватні інвестори обмежували інтерес до українського фондового ринку, через його непрозорість податкового регулювання. Слід відзначити, що нові зміни у податковому законодавстві повинні сприяти збільшенню кількості інвесторів на українському фондовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755 - VI –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» від 6.12.2012 р. № 5519-VI –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5519-17>

4. Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження форм звітності з особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами та порядку їх заповнення» від 19.07.2013 р. № 288 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1372-13>
5. Влощинська В. Оподаткування операцій з цінними паперами / В. Влощинська, Т. Редзюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufj.ho.ua/Archiv/UKRAINIAN%20FOOD%20JOURNAL%202013%20V.2%20Is.2.pdf#page=105>
6. Гісюк О.В. Вдосконалення системи податково-валютного стимулювання розвитку фондового ринку України / О.В. Гісюк // Збірник наукових праць: Випуск XVI. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП. – 2010. – № 2. – С. 113-119.
7. Духновська Л. Податковий облік цінних паперів і деривативів / Л. Духновська, Т. Редзюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/9260/1/2.pdf>
8. Журжій А.В. Проблемні питання оподаткування операцій з цінними паперами / А.В. Журжій. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.uba.ua/documents/text/Andrej-Zhurzhij.pdf>
9. Рекуненко І.І. Особливості оподаткування операцій з цінними паперами / І.І. Рекуненко, Я.С. Лук'яненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми. – 2012. - Т. 34. – С. 261-267.
10. Чепур О. Податковий кодекс України не став на заваді введенню особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операції з деривативами / Чепур О., Марченко В. // Український юрист – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurist.ua/?article/298>

Подано до редакції 26 листопада 2013 року

Воронченко О.В., Жешко С.Н.

Особый налог на ценные бумаги в Украине

Рассмотрены вопросы налогообложения ценных бумаг. Приведена классификация ценных бумаг. Определены особенности налогообложения операций с ценными бумагами. Рассмотрена сущность особого налога на операции по отчуждению ценных бумаг и деривативов, группы налогоплательщиков, базу и ставки налогообложения. Освещены противоречия и перспективы развития фондового рынка в связи с введением особого налога на операции по отчуждению ценных бумаг и операций с деривативами.

Ключевые слова: *ценные бумаги, рынок ценных бумаг, деривативы, акцизный налог; операции с деривативами, фондовый рынок, биржевые операции.*

Voronchenko O.V., Zheshko S.M,

Special tax on securities in Ukraine

The article deals with the issue of taxation of securities. The classification of securities. Peculiarities of taxation of securities. The essence of a special tax on real alienation of securities and derivatives, a group of taxpayers, base and tax rate. Deals with contradictions and prospects of the stock market due to the introduction of a special tax on real alienation of securities and derivatives transactions.

Key words: *securities, securities market, derivatives, excise tax, special tax on real alienation of securities and derivative transactions, stock market, stock exchange operations.*

Воронченко Ольга Володимирівна – старший викладач кафедри фінансових ринків Національного університету державної податкової служби України.

Жешко Світлана Миколаївна – студентка групи ФМД-51 факультету фінансів та банківської справи Національного університету державної податкової служби України.